

**การพัฒนาตัวชี้วัดและประเมินผลตอบแทนทางสังคม
ของโครงการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม จังหวัดอ่างทอง**

**Indicators Development and Social Return on Investment Assessment
of the Land Consolidation for Agricultural Projects in Ang Thong Province**

สินีนุช ครุฑเมือง แสนเสริม¹ สัจจา บรรจงศิริ¹
Sineenuch Khrutmuang Sanserm¹ Sudja Bunjongsi¹

¹ สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
¹ School of Agriculture and Cooperatives, Sukhothai Thammathirat Open University

E-mail: sineenuch.san@stou.ac.th

บทคัดย่อ

Received: December 5, 2023
Revised: December 24, 2023
Accepted: December 26, 2023

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและพัฒนาตัวชี้วัดและวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมของโครงการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมจังหวัดอ่างทอง กำหนดกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงจำนวน 10 ราย จากประชากรผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ เกษตรกรในพื้นที่จัดรูปที่ดิน เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานสำนักงานจัดรูปที่ดินและจัดระบบน้ำเพื่อเกษตรกรรม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคเอกชน เครื่องมือที่ใช้ คือ การจัดเวทีสนทนากลุ่มเพื่อจัดทำตัวชี้วัด แบบสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์แผนที่ผลลัพธ์ ประกอบด้วย การวิเคราะห์ปัจจัยนำเข้า กิจกรรม ผลผลิต ตัวชี้วัด การตีมูลค่าเป็นตัวเงิน และการวิเคราะห์มูลค่าทางการเงินตามตัวชี้วัดด้วยการวิเคราะห์ผลลัพธ์ส่วนเกิน ผลลัพธ์ทดแทน ปัจจัยสนับสนุนอื่นที่มีผลกระทบต่อผลลัพธ์ และอัตราการลงทุนหรือคงที่ของผลลัพธ์ และคำนวณมูลค่าปัจจุบันสุทธิด้วยอัตราดอกเบี้ยคิดลดเพื่อวิเคราะห์อัตราส่วนผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่างๆ ได้แก่ เกษตรกรในพื้นที่จัดรูปที่ดิน เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานสำนักงานจัดรูปที่ดินและจัดระบบน้ำเพื่อเกษตรกรรม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคเอกชน ได้ร่วมกันกำหนดตัวชี้วัดในการประเมินผลตอบแทนทางสังคม ประกอบด้วยตัวชี้วัดทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยมีตัวชี้วัดของแต่ละกลุ่ม ดังนี้ กลุ่มเกษตรกร ได้แก่ ต้นทุนการผลิตต่างๆ การลดค่าใช้จ่ายต่างๆ รายได้ที่เพิ่มขึ้น กลุ่มหน่วยงาน ได้แก่ งบประมาณที่ลดลงจากการบูรณาการการทำงานร่วมกัน และภาคเอกชน ได้แก่ รายได้ครัวเรือนที่สูงขึ้น กำไรที่เพิ่มขึ้น และต้นทุนที่ลดลง เมื่อนำตัวชี้วัดดังกล่าวมาวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมของโครงการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม จังหวัดอ่างทอง พบว่า อัตราส่วนผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) มีจำนวน 10.22 เท่า หมายความว่า การลงทุน 1 บาท ของโครงการสามารถสร้างประโยชน์ทางสังคม 10.22 บาท

คำสำคัญ : การพัฒนาตัวชี้วัด, การประเมินผลตอบแทนทางสังคม, โครงการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

Abstract

The purpose of this research was to study and developed indicators and analyzed social return on investment of the land consolidation for agricultural project in Ang Thong Province. A purposive sample of 10 people was determined from the stakeholder population, namely farmers in the land consolidation area, officials from the Land Consolidation and On-Farm Development Regional Office, Ministry of Agriculture and Cooperatives, and Local Administrative Organizations and private organizations. The tool used were a group discussion forum to create indicators, group discussion , the resulting map analysis includes analysis of input factors, activities, outputs, indicators and monetary valuation, analysis of financial value according to indicators by analyzing excess results, substitute results, other supporting factors that affect achievement, and the rate of decline or stability in achievement. Then it is used to calculate the net present value using the discount interest rate. To analyze the social return ratio from investment.

The results of the study found that various stakeholder groups include farmers in the land consolidation area, officials in the Land Consolidation and On-Farm Development Regional Office, Ministry of Agriculture and Cooperatives, and Local Administrative Organizations and private organizations had jointly determined indicators to assess social returns on investment, including economic society and environment indicators of each group. There were various groups of indicators as follows: farmers including various production costs, reducing various expenses, increased income; agency including reduced budget from integration; private sector including higher household income, increased profits, and reduced costs. Used such indicators to analyze the social returns of the land consolidation for agricultural project in Ang Thong Province found that the social return on investment (SROI) was 10.22 times, meaning that investing 1 baht in the project can create social benefits of 10.22 baht.

Keywords : Development of indicators, Social return on investment: SROI, Land consolidation for agricultural project

ความสำคัญและปัญหา

สำนักงานจัดรูปที่ดิน กรมชลประทานได้มีการดำเนินโครงการจัดรูปที่ดินของเกษตรกร เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการใช้น้ำและบริหารจัดการน้ำในระดับไร่นาจากระบบชลประทาน หรือแหล่งน้ำอื่นๆ เพื่อให้ที่ดินทุกแปลงได้รับประโยชน์จากระบบชลประทาน หรือแหล่งน้ำอื่นๆ อย่างทั่วถึง โดยมีการบริหารงบประมาณและโครงการต่างๆ ในระดับภูมิภาคที่แบ่งออกเป็นเป็นการบริหารของสำนักงานจัดรูปที่ดินและระบบน้ำเพื่อเกษตรกรรมเขต 1-35 ทั้งนี้ จากการศึกษาผลสัมฤทธิ์การดำเนินโครงการฯ ในมุมมองทางด้านเศรษฐกิจที่ผ่านมา พบว่า เกษตรกรยังคงมีต้นทุนการผลิตที่สูง มีการผลิตรูปแบบเดิม และมีรายได้จากที่เท่าเดิมหรือไม่แตกต่างจากเดิมมากนัก ทำให้อัตราผลตอบแทนจากการลงทุนค่อนข้างต่ำ โดยการวิเคราะห์ผลตอบแทนจากการลงทุน (ROI) ในภาพรวมของพื้นที่ชลประทาน ในปี 2565 มีค่าเท่ากับ 3.5 เท่า (กองทุนนวัตกรรม วิศวกรรม จุฬาฯ, 2566) ส่งผลให้เกิดคำถามตามมาเกี่ยวกับความคุ้มค่าจากการลงทุนของโครงการต่างๆ ว่ายังไม่เป็นไปตามที่คาดหวัง และควรมีการลงทุนกับโครงการต่างๆ ในลักษณะนี้ต่อไปอย่างไร

อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาที่พบว่าผลตอบแทนจากการลงทุนของโครงการจัดรูปที่ดินที่ค่อนข้างต่ำนั้น เป็นการศึกษาโดยใช้เฉพาะมุมมองด้านเศรษฐกิจ ที่มองผลตอบแทนการลงทุนเฉพาะผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงินเท่านั้น ทั้งนี้ สำนักงานจัดรูปที่ดินกลาง กรมชลประทานเป็นหน่วยงานรัฐ ที่มีวิสัยทัศน์ คือ มีระบบชลประทานในไร่นาอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ โดยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน เพื่อลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มผลผลิตในภาคเกษตรกรรม และมีพันธกิจ 4 ด้าน ได้แก่ พัฒนาระบบชลประทานในไร่นาพื้นที่เป้าหมายที่มีศักยภาพ รักษาพื้นที่เกษตรกรรมที่มี พัฒนาระบบชลประทานในไร่นาให้มีความยั่งยืน บูรณาการการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในการพัฒนาระบบชลประทานในไร่นา และพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่เหมาะสมกับการพัฒนาระบบชลประทานในไร่นาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ดังนั้นการประเมินผลตอบแทนการลงทุนของโครงการเพื่อสังคมของหน่วยงานภาครัฐ จึงควรศึกษาเพิ่มเติมการประเมินผลตอบแทนการลงทุนในมุมมองอื่นๆ นอกเหนือจากการวัดผลตอบแทนในเชิงเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว เนื่องจากการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐมีเป้าหมายสำคัญเพื่อพัฒนาการผลิตของเกษตรกรให้มีความยั่งยืน โดยครอบคลุมการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ทางด้านสังคม อาทิ คุณภาพชีวิต ความสุขของคนในชุมชน ความสามัคคีในครัวเรือนและชุมชน ฯลฯ และทางด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ดังนั้นในเชิงวิชาการการประเมินผลตอบแทนการลงทุนจึงควรพิจารณาในมุมมองทางสังคมควบคู่กับทางเศรษฐกิจด้วย สถิติ อาชวานันทกุล และภัทราพร แยมละออ (2560) อธิบายว่า การวิเคราะห์ผลตอบแทนการลงทุนสามารถวิเคราะห์ในมุมมองทางสังคมได้ด้วย หรือที่เรียกว่า “ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return on Investment: SROI)” เป็นหนึ่งในทางเลือกในการประเมินผลตอบแทนจากการลงทุนของโครงการเพื่อสังคม นอกเหนือที่จะประเมินผลตอบแทนจากการลงทุนทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นการประเมินทางกระแสหลักเพียงอย่างเดียว

จังหวัดอ่างทองมีพื้นที่ดำเนินงานจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม 2 โครงการ ได้แก่ 1) โครงการจัดรูปที่ดินโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษา ชันสูตร ส่วนที่ 7 ต.คำหยาด- ต.ทางพระ อ.โพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง และ 2) งานเพิ่มประสิทธิภาพทางล้าเสี่ยง เพื่อสนับสนุนเกษตรแปลงใหญ่ ในพื้นที่จัดรูปที่ดิน คบ.ชันสูตร ต.คำหยาด อ.โพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ที่เป็นพื้นที่ในความรับผิดชอบของสำนักงานจัดรูปที่ดินในจังหวัดอ่างทองที่ได้มีการลงทุนการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานจำนวนมาก อาทิ การจัดรูปที่ดิน การสร้างระบบชลประทานรายแปลง ตลอดจนการสร้างเส้นทางคมนาคมขนส่งในพื้นที่โครงการ เป็นต้น โดยมีจุดมุ่งหวังให้เกษตรกรได้ใช้ประโยชน์จากการลงทุนนี้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตรให้มีรายได้มากขึ้น มีต้นทุนการผลิตต่ำลง ซึ่งผลการดำเนินโครงการฯ ที่ผ่านมามีพบว่า ในภาพรวมเกษตรกรมีค่าใช้จ่ายหลายประเภทที่เกี่ยวข้อง เช่น ค่าปุ๋ยเคมี ค่าสารกำจัดวัชพืชและศัตรูพืช

ค่าเมล็ดพันธุ์ เป็นต้น นอกจากนี้ เกษตรกรบางรายมีการจ้างแรงงานในการเตรียมพื้นที่ปลูก และแรงงานในการเก็บเกี่ยว จึงส่งผลกระทบต่อต้นทุนการผลิตข้าวที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง

จากสถานการณ์ดังกล่าวข้างต้น การประเมินผลตอบแทนจากการลงทุนของโครงการจัดรูปที่ดินของสำนักงานจัดรูปที่ดินในจังหวัดอ่างทอง จึงควรใช้มุมมองการประเมินผลตอบแทนทางสังคมควบคู่ไปด้วย เพื่อให้ผลการวิเคราะห์ผลตอบแทนครอบคลุมหลากหลายมุมมอง จึงเป็นที่มาของปัญหาการวิจัยในครั้งนี้ที่มีจุดมุ่งหวังในพัฒนาตัวชี้วัดในการประเมินผลตอบแทนทางสังคมของโครงการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม จังหวัดอ่างทอง ตลอดจนวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมของโครงการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม จังหวัดอ่างทอง เพื่อเป็นข้อมูลที่สำคัญในการพัฒนาตัวชี้วัดและประเมินผลตอบแทนทางสังคมของโครงการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม จังหวัดอ่างทอง โดยผลจากการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์องค์ประกอบตัวชี้วัด และแนวทางในการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน ตลอดจนเป็นข้อมูลสำคัญในการกำหนดแนวทางในการพัฒนาการเกษตรในพื้นที่จัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในพื้นที่ จังหวัดอ่างทอง และพื้นที่อื่นๆ ที่มีโครงการในลักษณะเดียวกันต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาและพัฒนาตัวชี้วัดในการประเมินผลตอบแทนทางสังคมของโครงการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม จังหวัดอ่างทอง
2. เพื่อวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมของโครงการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม จังหวัดอ่างทอง

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในงานวิจัยครั้งนี้ แบ่งเป็น 2 ประเด็น คือแนวคิดเกี่ยวกับโครงการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม จังหวัดอ่างทอง และแนวคิดการประเมินผลตอบแทนทางสังคม (Social Return on Investment: SROI)

1. แนวคิดเกี่ยวกับโครงการจัดรูปที่ดินและระบบน้ำเพื่อเกษตรกรรม จังหวัดอ่างทอง

โครงการที่นำมาประเมินผลตอบแทนทางสังคมในครั้งนี้ คือ “งานเพิ่มประสิทธิภาพทางลำเลียง เพื่อสนับสนุนเกษตรแปลงใหญ่ในพื้นที่จัดรูปที่ดินโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาชั้นสูตร ต.คำหยาด อ.โพธิ์ทอง จ.อ่างทอง” ซึ่งเป็นลักษณะของงานจัดรูปที่ดินประเภทจัดรูปที่ดินแบบพัฒนาสมบูรณ์ (Intensive Development) ลักษณะของงานจัดรูปที่ดินที่สมบูรณ์แบบจะต้องประกอบด้วย “ระบบคูส่งน้ำ” ซึ่งสามารถควบคุมการแจกจ่ายน้ำให้กับแปลงเพาะปลูกโดยตรงได้อย่างทั่วถึงทุกแปลง “ระบบระบายน้ำ” ซึ่งสามารถระบายน้ำออกจากแปลงเพาะปลูกได้ทุกแปลง โดยพื้นที่ดำเนินการโครงการอยู่ในเขตชลประทานและอยู่ติดกับคลองส่งน้ำโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาชั้นสูตร ซึ่งการใช้น้ำชลประทานในการทำเกษตรกรรมจะต้องรอให้แปลงที่อยู่ติดกับคลองระบายน้ำผ่านแปลงมาให้ใช้ทำการเกษตรกันเป็นทอดๆ และเกือบทั้งพื้นที่ไม่มีทางเข้าออกสำหรับการขนส่งผลผลิต ดังนั้น จึงจำเป็นต้องพัฒนาพื้นที่ชลประทานให้สมบูรณ์แบบโดยการจัดรูปที่ดินให้มีระบบส่งน้ำ คูระบายน้ำ และทางลำเลียงในไร่นาใหม่ ซึ่งรูปแบบจะถูกจัดระเบียบใหม่ให้สวยงามด้วย มีงบประมาณตามแผน 39,690,000 บาท ภายใต้วัตถุประสงค์ของโครงการ 3 ข้อ ได้แก่ (1) เพื่อให้เกษตรกรสามารถลดต้นทุนในการผลิตและเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรได้ (2) เพื่อให้การใช้น้ำชลประทานมีประสิทธิภาพมากขึ้น และ (3) เพื่อให้เป็นระบบชลประทานที่สมบูรณ์แบบ และมีเป้าหมายโครงการคือ จัดสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ในไร่นาเพิ่มขึ้น เช่น คูส่งน้ำ คูระบายน้ำ ถนนหรือทางลำเลียงอาคารชลประทานในคูส่งน้ำตลอดจนปรับระดับพื้นที่ในแปลงเพาะปลูก เพื่อให้ทุกแปลงได้รับความสะดวกในเรื่องการรับน้ำ

การระบายน้ำ และการลำเลียงขนส่งอย่างทั่วถึง มีจำนวนเกษตรกรในพื้นที่จัดรูปที่ดินและระบบน้ำเพื่อเกษตรกรรม 264 คน ในพื้นที่ 2,835 ไร่

2. แนวคิดการประเมินผลตอบแทนทางสังคม (Social Return on Investment: SROI)

การประเมินผลตอบแทนทางสังคม (Social Return on Investment: SROI) ถูกคิดค้นโดย George R. Roberts ผู้ก่อตั้งกองทุน REDF ซึ่งเป็นกองทุนให้ความช่วยเหลือผู้ประกอบการทางสังคมหรือองค์กรไม่แสวงหาผลกำไรในการติดตามประเมินผลกระทบจากการดำเนินงานเปรียบเทียบกับการลงทุนเป็นการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคม ที่เป็นแนวทางหนึ่งที่ใช้ในการวัดผลประโยชน์ของโครงการต่าง ๆ ที่มีคุณค่าต่อเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม สำหรับการประเมินความคุ้มค่าของการลงทุนของโครงการนโยบายทางสังคมของภาครัฐ โดยมีแนวคิดที่สำคัญ ดังนี้ (สฤณี อาชวานันทกุล และ ภัทราพร แยมละออ, 2560)

2.1 ความหมายการประเมินผลตอบแทนทางสังคม

UNFPA Thailand (2562) อธิบายว่า ผลตอบแทนทางสังคม (SROI) ตามคำนิยามของ A Guide to Social Return on Investment (SROI Network, 2002) เป็นกรอบการวัดมูลค่าของโครงการด้วยการแสดงผลลัพธ์ทั้งที่เป็นตัวเลขและคำอธิบาย ซึ่งช่วยเพิ่มความโปร่งใสในการเปิดเผยมูลค่าทางสังคมที่เกิดจากการลงทุน เพื่อลดความเหลื่อมล้ำและความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมและปรับปรุงความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น โดยนำต้นทุนและประโยชน์ทางสังคม นิเวศวิทยา และเศรษฐกิจ มารวมพิจารณา ทั้งนี้ SROI เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดความเข้าใจ และวัดผล รวมทั้งรายงานมูลค่าทางสังคมเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ที่เกิดจากการดำเนินงานด้านโครงการ นโยบาย หรือองค์กร โดยข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ SROI จะเป็นข้อมูลสะท้อนสำคัญที่แสดงถึงประสิทธิผลของกิจกรรมที่ได้ดำเนินการไปแล้ว หรือทำให้สามารถคาดการณ์ได้ว่า จะสร้างมูลค่าเท่าใดในอนาคต การวิเคราะห์ SROI สามารถช่วยสื่อสารมูลค่าผลลัพธ์ได้อย่างชัดเจน โดยแปลงโครงการเพื่อทางสังคมเป็นอัตราส่วนทางการเงินที่ง่ายต่อการเข้าใจและอธิบายรายละเอียดว่าโครงการการลงทุนมีมูลค่าเท่าใด เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับโครงการในอนาคต การวิเคราะห์ SROI จากความคิดเห็นที่หลากหลายจะช่วยให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินคุณค่าทางสังคมและเศรษฐกิจของโครงการ

คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น (2566) อธิบายว่า การวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมเป็นแนวทางหนึ่งที่ใช้ในการวิเคราะห์เพื่อให้สามารถวัดผลประโยชน์ของโครงการต่าง ๆ ที่มีคุณค่าต่อเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม การวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมพยายามแปลงผลของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นแก่สังคมให้เป็นมูลค่าที่มีหน่วยวัดเดียวกับเงินตราประโยชน์ที่จะได้จากการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมของกิจกรรมที่ทำเพื่อสังคม คือทำให้เกิดความชัดเจนในวิธีการวิเคราะห์คุณค่าของโครงการต่าง ๆ ต่อสังคมและทำให้เห็นประโยชน์ที่ตกแก่สังคม และบอกได้ว่าเงินลงทุนแต่ละบาทนั้นสังคมได้ผลตอบแทนเท่าใด การวิเคราะห์ที่โปร่งใสทำให้สามารถสื่อสารกับสาธารณะได้และผลของการวิเคราะห์ยังสามารถช่วยในการตัดสินใจในอนาคตว่าควรปรับปรุงการทำงานอย่างไรเพื่อให้สังคมได้รับประโยชน์มากขึ้นและเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการ

จารึก สิงห์ปรีชา (2565) อธิบายว่า ผลตอบแทนทางสังคม (SROI) หมายถึง การนำผลลัพธ์ด้านสังคม (Social Impact) ในด้านต่างๆ ที่กิจการสร้างมาคำนวณหา “มูลค่า (Monetized Value)” เป็นตัวเงิน แล้วเปรียบเทียบกับมูลค่าทางการเงินของต้นทุนที่ใช้ไปในการดำเนินกิจการ เพื่อดูว่ากิจการสร้างผลลัพธ์ทางสังคมคิดเป็นมูลค่าเท่าไร ต่อเงิน 1 บาทที่ลงทุนไป

สามารถสรุปได้ว่า “การวิเคราะห์หรือการประเมินผลตอบแทนทางสังคม (Social Return on Investment: SROI) เป็นการนำผลลัพธ์ทางสังคม (Social Impact) ในด้านต่างๆ ซึ่งเป็นผลกระทบจากการดำเนินกิจกรรมหรือ

โครงการที่ได้จากการลงทุน มาคำนวณหามูลค่าต่อเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ที่เป็นตัวเงินแล้วเปรียบเทียบกับมูลค่าทางการเงินของเงินทุนที่ลงทุนในการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการ ว่ามีมูลค่าเท่าไรต่อเงิน 1 หน่วยที่ลงทุนไป”

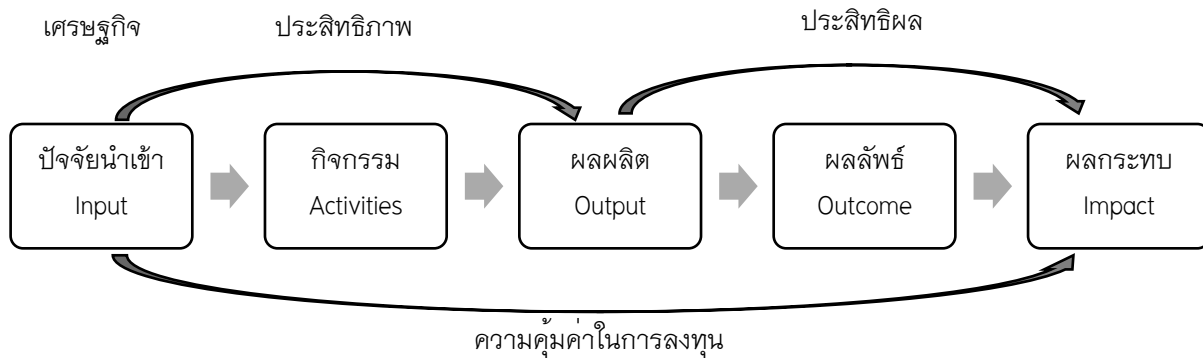
2.2 ขั้นตอนการประเมินผลตอบแทนทางสังคม

นักวิชาการในสาขาวิชาต่างๆ ได้อธิบายขั้นตอนการประเมินผลตอบแทนทางสังคม โดยมีรายละเอียดปลีกย่อยที่ต่างกันไปตามบริบทของงาน อาทิ โชติกา ภาณีผล (2560, น. 344- 348) ได้แบ่งเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่ การกำหนดขอบเขตและวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การสร้างแผนที่ผลกระทบ (Impact mapping) การกำหนดตัวชี้วัด และเก็บรวบรวมข้อมูล และการคำนวณค่า SROI ส่วนสฤณี อาชวานันทกุล และภัทรพร แยมละออง (2560, น.136-218) แบ่งเป็น 4 ขั้นตอนหลักและ 17 กิจกรรม ประกอบด้วย ขั้นที่ 1 การวางแผน มี 7 กิจกรรม ได้แก่ เข้าใจเป้าหมายในการวิเคราะห์ เข้าใจองค์กร ระบุกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียของกิจการ กำหนดขอบเขตการวิเคราะห์ จัดทำห่วงโซ่มูลค่า (Impact value chain) เลือกตัวชี้วัด (Social impact indicator) และพัฒนาแผนการเก็บข้อมูล ขั้นที่ 2 การนำไปปฏิบัติ มี 8 กิจกรรม ได้แก่ รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับตัวชี้วัด เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อประเมินกรณีฐาน แปลงค่าตัวชี้วัดเป็นมูลค่าทางการเงิน (Monetization) แยกแยะระหว่าง “ค่าใช้จ่าย” กับ “เงินลงทุน” วิเคราะห์รายรับและรายจ่าย วิเคราะห์รายรับรายจ่ายที่สัมพันธ์กับผู้มีส่วนได้เสีย ประเมินมูลค่าในอนาคต (Projection) คำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน ขั้นที่ 3 การรายงาน มี 1 กิจกรรม คือ การรายงาน และขั้นที่ 4 การแปลงเป็นกิจกรรมปกติขององค์กร มี 1 กิจกรรม คือ การติดตามผล และจารึก สิงห์ปรีชา (2565, น. 19) ได้แบ่งเป็น 4 ขั้นตอน คือ การกำหนดขอบเขตและระบุผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การเก็บข้อมูล การสร้างแบบจำลองและคำนวณ และการรายงานและเชื่อมโยงข้อมูล

โดยคณะผู้วิจัยได้ สังเคราะห์ขั้นตอนการวิเคราะห์ SROI จากนักวิชาการต่างๆ เพื่อเป็นกรอบในการวิจัย โดยแบ่งเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การกำหนดขอบเขตและวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 2) การจัดทำแผนที่ผลลัพธ์ (Impact mapping) หรือห่วงโซ่มูลค่า (Impact value chain) 3) การประเมินมูลค่าทางการเงินโดยการกำหนดตัวชี้วัดผลตอบแทนทางสังคม และการเก็บรวบรวมข้อมูล และ 4) การคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน โดยในแต่ละขั้นตอนมีการดำเนินการดังนี้

ขั้นที่ 1 การกำหนดขอบเขตและวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยกำหนดว่าใครคือผู้ได้รับผลจากกิจกรรมของโครงการ จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น (เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย) การศึกษาเริ่มต้นจากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งในส่วนของโครงการ เพื่อทำความเข้าใจภาพรวมกระบวนการทำงานของโครงการ และประเด็นที่คัดเลือก เพื่อจัดทำ (ร่าง) กรอบผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผลลัพธ์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในแต่ละกลุ่มประกอบไปด้วย 3 ขั้นตอนย่อยดังนี้ (1) การกำหนดขอบเขต (Establishing scope) ของการวิเคราะห์ SROI (2) การระบุผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Identifying stakeholders) เพื่อวิเคราะห์ว่าใครคือผู้ที่ได้รับประโยชน์หรือเสียประโยชน์จากการดำเนินงานโครงการ และ (3) การตัดสินใจว่าจะให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมอย่างไร (Deciding how to involve stakeholders) โดยกำหนดผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก เพียงกลุ่มเดียวที่สามารถให้ข้อมูลและประสบการณ์ของการดำเนินโครงการที่สำคัญกับการประเมินผล เนื่องจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มนี้เป็นที่เป็นผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการทั้งเชิงบวกและเชิงลบ (ธนากรกสิกรไทย, 2565, น.3)

ขั้นที่ 2 การจัดทำแผนที่ผลลัพธ์ (Impact mapping) หรือห่วงโซ่มูลค่า (Impact Value Chain) ซึ่งแผนภาพดังกล่าวจะทำให้สามารถมองเห็นถึงภาพรวมทั้งหมดของโครงการในมิติด้านปัจจัยนำเข้า (Input) กิจกรรม (Activities) ผลผลิต (Output) ผลลัพธ์ (Outcome) และผลกระทบ (Impact) ดังภาพที่ 1 ประกอบด้วย

ภาพที่ 1 ความคุ้มค่าในการลงทุน

ที่มา: ปรับปรุงจาก Banke-Thomas A, et al. (2017) อ้างถึงใน UNFPA Thailand (2562, น. 12).

1) ปัจจัยนำเข้า (Input) หมายถึง ทรัพยากรที่กิจการต้องใช้ในการสร้างผลลัพธ์ทางสังคม คือปัจจัยขั้นต้นหรือต้นทุนสำหรับกิจการ ได้แก่ ที่ดิน เงินทุน แรงงาน เครื่องจักร อุปกรณ์ต่าง ๆ และองค์ความรู้ เป็นต้น

2) กิจกรรม (Activities) หมายถึง การแทรกแซง (intervention) หรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในกิจการ และทำให้เกิดผลผลิต (Outputs) ขั้นต้นขึ้นอยู่กับการเป้าหมายทางสังคมของกิจการนั้น เช่น การพัฒนาอาชีพ การฝึกอบรม การจำหน่ายสินค้า การให้ทุนสนับสนุน เป็นต้น

3) ผลผลิต (Output) หมายถึง เป็นผลรวมขั้นต้นที่ได้จากกิจกรรมในโครงการโดยตรง โดยผลผลิตที่เกิดขึ้นกับผู้มีส่วนได้เสียแต่ละกลุ่มอาจมีความคล้ายคลึงกันก็ได้ และส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นตัวเชื่อมและแปรกิจกรรมที่เกิดขึ้นให้ออกมาเป็นผลลัพธ์ ผลผลิตในห่วงโซ่คุณค่าต้องมีความเป็นรูปธรรม สามารถวัดได้และแสดงให้เห็นว่าสิ่งที่เกิดจากกิจกรรมจะส่งผ่านไปเป็นผลลัพธ์ได้อย่างไร เช่น รายได้ครัวเรือนที่เพิ่มขึ้น ค่าใช้จ่ายที่ครัวเรือน ประหยัดได้ ต้นทุนการผลิตของเกษตรกรที่ลดลง จำนวนผู้ป่วยที่ลดลง เป็นต้น

4) ผลลัพธ์ (Outcome) หมายถึง เป้าหมายทางสังคมหรือการเปลี่ยนแปลง (ผลลัพธ์) ทางสังคมที่กิจการอยากเห็นจากการทำกิจการ รวมไปถึงผลที่กิจการไม่ได้ตั้งใจให้เกิดแต่เกิดขึ้นเองจากการทำกิจการ ประเด็นสำคัญสำหรับการนำเครื่องมือนี้ไปใช้ในการประเมินขนาดของผลลัพธ์ คือ ความเป็นเหตุเป็นผลระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ และการระบุผลผลิตที่วัดได้และสามารถสะท้อนว่าผลลัพธ์ที่มุ่งหวังนั้นเกิดหรือไม่เกิด และเกิดในปริมาณเท่าใด รวมทั้งควรระวังในการติดตามและเก็บข้อมูลผลลัพธ์ทางสังคม ว่าข้อมูลหรือตัวเลขที่มีการเก็บนั้นใช้ “วัด” ผลลัพธ์หรือผลกระทบที่แท้จริงที่เกิดจากการดำเนินงาน หรือเป็นเพียง “ตัวนำไปสู่ตัวชี้วัด” (Leading indicators) หรือ “ค่าแทน” (Proxy) ของผลกระทบเท่านั้น

5) ผลกระทบ (Impact) คือ ผู้ได้รับประโยชน์จากโครงการฝึกอบรมที่ส่งผลกระทบต่อสังคม เศรษฐกิจ และประเทศ โดยผู้ได้รับประโยชน์ คือ กลุ่มนักลงทุน/องค์กร/ผู้ประกอบการที่เกิดขึ้น

ขั้นที่ 3 การประเมินมูลค่าทางการเงินโดยการกำหนดตัวชี้วัดผลตอบแทนทางสังคม และการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยหาตัวชี้วัดที่ชัดเจนที่สามารถวัดผลลัพธ์ได้ มีความสำคัญจริง ต้องมีข้อมูล สามารถบอกได้ว่าผลลัพธ์จะเกิดขึ้นนานเท่าใด และที่สำคัญคือ ต้องสามารถประเมินมูลค่าของผลลัพธ์ให้อยู่ในรูปเงินตราได้ โดยหาข้อมูลสำหรับตัวชี้วัด (Indicators) และค่าตัวแทนทางการเงิน (Financial proxies) จากนั้นจึงรวบรวมข้อมูลผลกระทบของโครงการว่าเกิดจากโครงการที่ถูกประเมินหรือไม่ การกำหนดกรณีฐาน (Base case scenario) เพื่อให้ทราบถึงความน่าจะเป็นที่ผลกระทบอาจจะเกิดขึ้นจากกรณีอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับโครงการเป้าหมายที่จะประเมิน

และป้องกันไม่ให้เกิดการประเมินผลลัพธ์เกินจริง (Over claim) โดยกรณีฐานสามารถจำแนกออกเป็น 3 ประเภทดังนี้ (เศรษฐภูมิ บัวทอง เกศกุล สระแก้ว และบุญฤทธิ์ พานิชเจริญ, 2564, น. 35-41)

1) ผลลัพธ์ส่วนเกิน (Deadweight: DW) คือ ผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นอยู่ดีต่อให้ไม่มีองค์กรไหนเข้ามาดูแล สัดส่วนของผลลัพธ์ที่ไม่ควรนำมาคำนึงถึง เพราะเป็นผลที่เกิดขึ้นเองอยู่แล้วแม้ว่าจะไม่มีกิจกรรมที่ทำอยู่

2) ผลลัพธ์ทดแทน (Displacement: DP) คือ กรณีผลลัพธ์เชิงบวกที่กลบด้วยผลลัพธ์เชิงลบ ผลลัพธ์เชิงบวกสำหรับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มหนึ่ง ถูกชดเชยด้วยผลลัพธ์เชิงลบสำหรับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากกลุ่มอื่น ซึ่งเป็นผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นหลังจากโครงการเสร็จสิ้นแล้ว

3) ผลจากปัจจัยอื่น (Attribution: AB) คือ ผลลัพธ์ที่เกิดจากปัจจัยอื่นร่วมด้วย กล่าวคือ สัดส่วนของผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นที่เป็นผลมาจากการดำเนินงานของโครงการอื่น และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรายอื่น ต้องพิจารณาว่าสัดส่วนผลลัพธ์ที่เกิดจากกิจกรรมเฉพาะที่เป็นผลจากหน่วยงาน (โครงการ) เท่านั้นเป็นสัดส่วนอย่างไรบ้าง

4) อัตราการลดลงของประโยชน์ (Drop off: DF) คือ แนวโน้มที่กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะได้รับประโยชน์จากโครงการ ที่ปกติแล้วจะมีแนวโน้มลดลงเมื่อระยะเวลาผ่านไป ทั้งนี้อาจเกิดจากอิทธิพลอื่นๆ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจะดำรงอยู่ได้นานเพียงใดหรือช่วงเวลาใด การเกิดประโยชน์นั้นจะมีอัตราส่วนที่ลดลงเป็นอัตราส่วนต่อปี

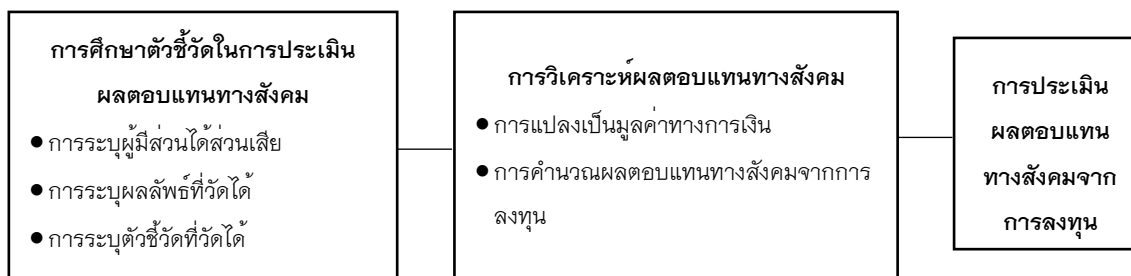
ขั้นที่ 4 การคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน เป็นการนำมูลค่าทั้งหมดมาคำนวณเพื่อให้ได้มูลค่าปัจจุบันของผลตอบแทนทางสังคม โดยมีการดำเนินการ ดังนี้

1) การกำหนดข้อมูลทางตัวเงินเพื่อการวิเคราะห์ ซึ่งข้อมูลดังกล่าวประกอบด้วย (1) ข้อมูลด้านต้นทุนในการขับเคลื่อนโครงการ (2) ข้อมูลด้านผลประโยชน์ของโครงการ: ข้อมูลด้านผลประโยชน์สุทธิที่เปลี่ยนแปลงไปเมื่อเปรียบเทียบกับกรณีที่ไม่มีโครงการเกิดขึ้น ซึ่งค่าแทนทางการเงินจะสอดคล้องกับผลกระทบที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยทั่วไปแล้วในค่าแทนทางการเงินของโครงการเพื่อสังคมจะพิจารณาจาก 2 มิติ คือ การกำหนดค่าแทนทางการเงิน (Financial Proxy) โดยอ้างอิงจากงานวิจัยทางเศรษฐศาสตร์และวิเคราะห์ผ่านราคาตลาด

2) การวิเคราะห์ตัวชี้วัดผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน เครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนจะประยุกต์ใช้วิธีการวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทนทางเศรษฐศาสตร์ (Cost benefit analysis: CBA) ในการประเมินผลสำเร็จของโครงการ โดยดัชนีชี้วัดประกอบด้วย (1) มูลค่าปัจจุบันของผลประโยชน์ส่วนเพิ่มสุทธิ (Net Present Value: NPV) (2) อัตราผลประโยชน์ต่อต้นทุน (Benefit Cost Ratio: BCR) และ (3) อัตราผลตอบแทนภายใน Internal Rate of Return (IRR) การคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนเป็นการนำผลลัพธ์ทางสังคมในด้านต่างๆ ที่กิจการสร้างมาคำนวณหา “มูลค่าเงินเทียบเท่า” (Monetized value) โดยการหามูลค่าปัจจุบันสุทธิ (Net Present Value : NPV) แล้วเปรียบเทียบกับมูลค่าทางการเงินของต้นทุนที่ใช้ไปในการดำเนินกิจการ เพื่อดูว่ากิจการสร้างผลลัพธ์ทางสังคมคิดเป็นมูลค่าประมาณเท่าไร มีวิธีการคำนวณ ดังนี้

$$\text{อัตราส่วนผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI)} = \frac{\text{มูลค่าทางการเงินของผลลัพธ์} - \text{ต้นทุนการลงทุน}}{\text{ต้นทุนการลงทุน}}$$

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดการวิจัย

ขอบเขตการวิจัย

ประชากร/กลุ่มตัวอย่าง

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) หรือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) เกี่ยวกับการศึกษาผลตอบแทนทางสังคม ที่เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ในจังหวัดอ่างทอง โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) เกษตรกรในพื้นที่จัดรูปที่ดิน (2) เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่างๆ ได้แก่ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่จากสำนักงานจัดรูปที่ดินและจัดระบบน้ำเพื่อเกษตรกรรม เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และเจ้าหน้าที่จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ (3) ภาคเอกชน ได้แก่ ผู้รับเหมาก่อสร้าง และพ่อค้ารับซื้อผลผลิต โดยใช้การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) ของแต่ละกลุ่ม โดยการสอบถามจากเวทีประชุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน 10 ราย

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนดำเนินการวิจัย การวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาและพัฒนาตัวชี้วัดในการประเมินผลตอบแทนทางสังคมของโครงการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม จังหวัดอ่างทอง มีขั้นตอนในการดำเนินการดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลทฤษฎีจากการตรวจเอกสาร ที่เกี่ยวข้องกับโครงการฯ เพื่อศึกษาบริบทต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ อาทิ ความเป็นมาของโครงการ วัตถุประสงค์ของโครงการ เป้าหมายและงบประมาณของโครงการ การดำเนินโครงการ บุคลากร และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ รวมถึงข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรกรในพื้นที่โครงการ และข้อมูลเกี่ยวกับตัวชี้วัดในการประเมินผลตอบแทนทางสังคมของโครงการ เป็นต้น

2. การกำหนดกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยเป็นผู้ให้ข้อมูลซึ่งเป็นบุคคลที่สามารถให้คำตอบในประเด็นที่ต้องการศึกษาได้ ประกอบด้วย กลุ่มผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ในสำนักงานจัดรูปที่ดิน กรมชลประทาน เจ้าหน้าที่ส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร เกษตรกร หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ในจังหวัดอ่างทองโดยใช้การสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) ที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน 10 ราย

3. การกำหนดตัวชี้วัดในการประเมินผลตอบแทนทางสังคมของโครงการ โดยคณะผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อยกร่างตัวชี้วัดที่เกี่ยวข้อง แล้วนำไปประชุมพิจารณาร่วมกับกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

เพื่อร่วมกันวิเคราะห์เพื่อกำหนดตัวชี้วัดในการประเมินผลลัพธ์ทางสังคมของโครงการให้มีความสอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพของพื้นที่ที่ศึกษา

ระยะที่ 2 การวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมของโครงการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม จังหวัดอ่างทอง มีขั้นตอนในการดำเนินการดังนี้

1. **การประชุมกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย** โดยการจัดสนทนากลุ่มเพื่อระดมความคิดเห็นที่มีต่อโครงการร่วมกัน เพื่อหาข้อสรุปผลลัพธ์จากการสนทนากลุ่มตามกรอบการประเมินผลตอบแทนทางสังคมของโครงการ โดยการเปลี่ยนแปลงปัจจัยนำเข้า (Input) ผ่านกระบวนการกิจกรรม (Activities) ไปสู่ผลผลิต (Output) ที่มองเห็นได้ สามารถวัดได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งจะแสดงผลลัพธ์ที่เกิดจากการดำเนินงาน (Outcome/Impact)

2. **การวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคม** โดยการสรุปความคิดเห็นร่วมกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในรูปอัตราร้อยละของการให้ค่าน้ำหนักการเปลี่ยนแปลงของผลลัพธ์ที่เกิดจากการดำเนินงานว่าถึงแม้ไม่มีโครงการนี้ ก็ยังเกิดผลลัพธ์ดังกล่าว (Deadweight) อัตราร้อยละของการให้ค่าสัดส่วนผลลัพธ์ที่เกิดจากกิจกรรมเฉพาะที่เป็นผลจากโครงการ และผลลัพธ์ที่เกิดจากปัจจัยอื่น หรือผลจากการดำเนินงานของโครงการอื่น (Attribution) และอัตราร้อยละการลดลงหรือคงที่ของประโยชน์จากผลลัพธ์ที่ได้ตามระยะเวลาที่คาดการณ์ (Drop off) แล้วร่วมกันเลือกตัวชี้วัด (Indicator) ที่บ่งบอกถึงการเชื่อมโยงกับพันธกิจ “งานเพิ่มประสิทธิภาพทางลำเลียง เพื่อสนับสนุนเกษตรแปลงใหญ่ ในพื้นที่จัดรูปที่ดินโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาชนสูตร ต.คำหยาด อ.โพธิ์ทอง จ.อ่างทอง” ในรูปของตัวเงินได้ ขั้นตอนต่อไปเป็นการแปลงมูลค่าผลลัพธ์ตามตัวชี้วัดที่กำหนดให้เป็นมูลค่าตัวแทนทางการเงิน (Financial proxy) เพื่อประเมินผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในรูปของตัวเงิน การคำนวณหามูลค่าปัจจุบันสุทธิ (Present value)

3. **การยืนยันผลการวิเคราะห์ข้อมูลและคืนข้อมูลกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย** โดยการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในเบื้องต้นให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การยืนยันข้อมูลร่วมกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

โดยขั้นตอนดำเนินการวิจัย การวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 ระยะ ครอบคลุมขั้นตอนการประเมินผลตอบแทนทางสังคม ทั้ง 4 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 การกำหนดขอบเขตและวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ขั้นที่ 2 การจัดทำแผนที่ผลลัพธ์ (Impact mapping) หรือห่วงโซ่คุณค่า (Impact value chain) ขั้นที่ 3 การประเมินมูลค่าทางการเงินโดยการกำหนดตัวชี้วัดผลตอบแทนทางสังคม และการเก็บรวบรวมข้อมูล ขั้นที่ 4 การคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน

เครื่องมือที่ใช้วิจัย ประกอบด้วย

1. **ประเด็นการสนทนากลุ่มเพื่อวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้เสีย** ประกอบด้วย ประเด็นการวิเคราะห์บุคคลหรือหน่วยงานผู้มีส่วนได้เสีย การมีส่วนร่วม ความเกี่ยวข้องกับโครงการ และการพิจารณาเหตุผลในการนำผู้มีส่วนได้เสียมาวิเคราะห์ห่วงโซ่ผลลัพธ์

2. **ประเด็นการสนทนากลุ่มเพื่อวิเคราะห์ห่วงโซ่ผลลัพธ์** ประกอบด้วย ประเด็นการวิเคราะห์ปัจจัยนำเข้า (Input) กิจกรรม (Activities) ผลผลิต (Output) และผลลัพธ์ (Outcome)

3. **ประเด็นการกำหนดตัวชี้วัดและแปลงเป็นมูลค่าทางการเงิน** ประกอบด้วย ประเด็นการวิเคราะห์การกำหนดตัวชี้วัด และการแปลงมูลค่าทางการเงินของมูลค่าทางการเงินของผลลัพธ์

การเก็บรวบรวมข้อมูล งานวิจัยครั้งนี้ใช้ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย 1.5 ปี ตั้งแต่เดือนกันยายน 2565 ถึง ธันวาคม 2566 เก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงเดือนพฤษภาคม-ตุลาคม 2566 โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยใช้แบบสนทนากลุ่ม ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากโครงการที่สามารถตีค่าเป็นค่าแทนทางการเงิน หรือ Financial

Proxy จำแนกออกเป็นต้นทุนที่เกิดขึ้นของโครงการและผลประโยชน์ที่เปลี่ยนแปลงไปหลังจากการมีโครงการให้ชัดเจนในแต่ละปี โดยนำเสนอในรูปแบบตาราง Cost benefit analysis เพื่อให้เกิดความถูกต้องและชัดเจนในการวิเคราะห์

การวิเคราะห์ข้อมูล งานวิจัยครั้งนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเกี่ยวกับการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้เสียและแผนที่ผลลัพธ์ และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณเกี่ยวกับการปรับมูลค่าผลลัพธ์ที่กิจการไม่ได้ก่อจาก 4 ประเด็น ได้แก่ มูลค่าผลลัพธ์ส่วนเกิน (Deadweight) มูลค่าของผลลัพธ์ที่เกิดจากองค์กรอื่น (Attribution) มูลค่าของผลลัพธ์ทดแทน (Displacement) และมูลค่าการลดลงของประโยชน์ (Drop off) โดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกันพิจารณาว่าสัดส่วนผลลัพธ์ที่เกิดจากกิจกรรมเฉพาะที่เป็นผลจากโครงการเท่านั้น โดยกำหนดค่าร้อยละของสัดส่วนของผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นที่เป็นผลมาจากการดำเนินงานของโครงการและโครงการอื่นในการวิเคราะห์มูลค่าผลลัพธ์ แล้วนำมูลค่ามาคำนวณหามูลค่าปัจจุบันสุทธิ (Net Present Value: NPV) ด้วยอัตราดอกเบี้ยคิดลด เพื่อนำผลมาวิเคราะห์อัตราส่วนผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) โดยมีสูตรการคำนวณ ดังนี้

$$\text{อัตราส่วนผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI)} = \frac{\text{มูลค่าทางการเงินของผลลัพธ์} - \text{ต้นทุนการลงทุน}}{\text{ต้นทุนการลงทุน}}$$

ผลการวิจัยและสรุปผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ส่วนตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

ส่วนที่ 1 การศึกษาตัวชี้วัดในการประเมินผลตอบแทนทางสังคมของโครงการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม จังหวัดอ่างทอง

ครอบคลุมขั้นตอนการประเมินผลตอบแทนทางสังคมใน 3 ขั้นตอนแรก ได้แก่ ขั้นที่ 1 การกำหนดขอบเขตและวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ขั้นที่ 2 การจัดทำแผนที่ผลลัพธ์ (Impact mapping) หรือห่วงโซ่คุณค่า (Impact value chain) และขั้นที่ 3 การประเมินมูลค่าทางการเงินโดยการกำหนดตัวชี้วัดผลตอบแทนทางสังคมและการเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นที่ 1 การกำหนดขอบเขตและวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ผลการศึกษาพบว่า ผู้มีส่วนได้เสียในโครงการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม จ.อ่างทอง แบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มประกอบด้วย

1. เกษตรกรในพื้นที่โครงการ ประกอบด้วย เกษตรกรเจ้าของที่ และเกษตรกรเช่าที่ดิน

2. เจ้าหน้าที่หน่วยงานต่างๆ ประกอบด้วย ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ในสำนักงานจัดรูปที่ดินและจัดระบบน้ำเพื่อเกษตรกรรม จ.อ่างทอง เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้แก่ กรมส่งเสริมการเกษตร กรมการข้าว เจ้าหน้าที่จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่จาก ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ กรมพัฒนาที่ดิน เกษตรและสหกรณ์จังหวัด ที่มีการบูรณาการการดำเนินงานในพื้นที่โครงการ

3. ภาคเอกชน ประกอบด้วย ผู้รับเหมาก่อสร้าง และพ่อค้าคนกลางในพื้นที่

โดยในการจัดเวทีสนทนากลุ่มในครั้งต่อไป ได้มีการตัดผู้มีส่วนได้ส่วนเสียบางกลุ่มออกจากการประเมินเนื่องจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียดังกล่าว ไม่ได้ส่งผลต่อสิ่งที่ถูกวิเคราะห์ และตัวชี้วัดที่จะสะท้อนออกมาเป็นมูลค่าทางการเงินของสิ่งที่ถูกวิเคราะห์ที่เกิดขึ้นจริง และสามารถตีค่าเป็นมูลค่าได้ จึงเหลือกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่สำคัญ (Key stakeholders) ในโครงการ ดังแสดงในตารางที่ 1 ซึ่งในการประเมินผลตอบแทนทางสังคมในขั้นตอนต่อไป มักนิยมเรียกว่า “ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย”

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้เสียในโครงการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม จ.อ่างทอง

ผู้มีส่วนได้เสียที่สำคัญ (Key Stakeholders)	การมีส่วนร่วม/เกี่ยวข้อง	การพิจารณาเหตุผลในการนำเข้ามาวิเคราะห์ห่วงโซ่มูลค่า
1. เกษตรกรในพื้นที่โครงการ ประกอบด้วย เกษตรกรเจ้าของที่ดิน และเกษตรกรเช่าที่ดิน	ปลูกพืชในพื้นที่	ควร เพราะทำการเกษตรโดยตรง
2. เจ้าหน้าที่หน่วยงานต่างๆ ประกอบด้วย 2.1 ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ในสำนักงานจัดรูปที่ดินและจัดระบบน้ำเพื่อเกษตรกรรม จ.อ่างทอง	ก่อสร้างโครงการจัดรูปที่ดินในพื้นที่ จ.อ่างทอง	ควร เพราะเป็นหน่วยงานผู้รับผิดชอบหลัก
2.2 เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้แก่ กรมส่งเสริมการเกษตร กรมการข้าว	มีส่วนร่วมในการส่งเสริมและพัฒนากาเกษตรในพื้นที่โครงการจัดรูปที่ดิน	ควร เพราะเป็นหน่วยงานผู้รับผิดชอบหลักในการส่งเสริมและพัฒนากาเกษตรในพื้นที่
2.3 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	มีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรในพื้นที่	ควร เพราะเป็นหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ที่ได้รับจากการก่อสร้างถนนในพื้นที่โครงการจัดรูปที่ดิน
3. ภาคเอกชน ประกอบด้วย ผู้รับเหมาก่อสร้างและพ่อค้าคนกลาง	มีส่วนร่วมในการดำเนินการรับเหมาก่อสร้างโครงการ/และใช้ประโยชน์จากโครงสร้างพื้นฐานที่เกิดขึ้นในโครงการ	ควร เพราะเป็นหน่วยงาน/บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการก่อสร้างโครงการ/ และใช้ประโยชน์จากโครงการ

ขั้นที่ 2 การจัดทำแผนที่ผลลัพธ์ (Impact mapping) หรือห่วงโซ่มูลค่า (Impact value chain)

ผลการศึกษาพบว่า ห่วงโซ่มูลค่าซึ่งประกอบไปด้วยผลการวิเคราะห์ปัจจัยนำเข้า กิจกรรม ผลผลิต และผลลัพธ์ของแต่ละผู้มีส่วนได้เสียในโครงการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม จ.อ่างทอง สรุปได้ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การจัดทำแผนที่ผลลัพธ์ (Impact mapping) หรือห่วงโซ่มูลค่า (Impact value chain) ในโครงการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม จ.อ่างทอง

ผู้มีส่วนได้เสีย	ปัจจัยนำเข้า	กิจกรรม	ผลผลิต	ผลลัพธ์
1. เกษตรกรในพื้นที่โครงการ ประกอบด้วย 1.1 เกษตรกรเจ้าของที่ดิน	1. ให้พื้นที่ในการจัดรูปที่ดิน	1. การให้เช่าที่ดิน	1. แปลงที่ดินได้รับการจัดรูปใหม่ 2. แปลงที่ดินมีถนน/ระบบน้ำเข้าถึงแปลงปลูก 3. ค่าเช่าที่ดินเพิ่มขึ้น (ทำได้หลายรอบ)	1. มูลค่าที่ดินเพิ่มขึ้น 2. ค่าเช่าที่ดินเพิ่มขึ้น
1.2 เกษตรกรเช่าที่ดิน	1. พื้นที่เข้าร่วมจัดรูปที่ดินและจัดระบบน้ำเพื่อเกษตรกรรม 2. ต้นทุนการผลิตทางการเกษตรในเขตจัดรูปที่ดินฯ 3. องค์ความรู้ทางการผลิตทางการเกษตร	1. การเข้าร่วมในกิจกรรมของโครงการจัดรูปที่ดินฯ 2. การลงมือจัดการทรัพยากรดิน น้ำ 3. การดำเนินการผลิตพืชในเขตจัดรูปที่ดินฯ	1. การลดต้นทุนและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต 1.1 ต้นน้ำ: ค่าสูบน้ำเข้านา ค่าแรงงาน ค่าขนส่งปัจจัยการผลิต ค่าเมล็ดพันธุ์การผลิต ค่าใช้จ่ายในการปรับปรุงแปลงที่ดิน (land leveling) 1.2 กลางน้ำ: รายได้เพิ่มขึ้นจากการปลูกพืชหลัก (ข้าว) ได้ทั้ง นาปี และ นาปรัง	1. มีกำไรสุทธิจากการทำการเกษตรมากขึ้น 2. สุขภาพกายและจิตดีขึ้น 3. หนี้สินลดลง 4. ความขัดแย้งการใช้น้ำลดลง

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	ปัจจัยนำเข้า	กิจกรรม	ผลผลิต	ผลลัพธ์
	4. เวลา 5. แรงงาน		1.3 ปลายน้ำ:ผลผลิตที่ส่งมอบสู่ตลาดมีคุณภาพมากขึ้น	5. ปัญหาโจรกรรมลดลง 6. ปัญหาอาชญากรรมลดลง
2. เจ้าหน้าที่หน่วยงานต่างๆ ประกอบด้วย 2.1 ผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ในสำนักงานจัดรูปที่ดินและจัดระบบน้ำเพื่อเกษตรกรรม จ.อ่างทอง	1. เวลาในการทำงาน 2. งบประมาณก่อสร้างโครงการ 3. บุคลากร 4. เครื่องมือ เครื่องจักร 5. องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการส่งน้ำ	1. จัดประชุมชี้แจงเกษตรกร 2. จัดทำโครงการฯ 3. สำรวจและออกแบบ 4. ดำเนินการจัดรูปแปลงก่อสร้างและระบบชลประทาน 5. ดำเนินการออกโฉนด 6. มอบโฉนด 7. การให้ความรู้ด้านชลประทาน 8. การดำเนินการส่งเสริมและพัฒนากฎเกณฑ์ในเขตจัดรูปที่ดินฯ 9. การส่งเสริมการรวมกลุ่มผู้ใช้น้ำ	1. โครงการจัดรูปที่ดินและจัดระบบน้ำเพื่อเกษตรกรรมที่ดำเนินการเสร็จแล้ว	1. โอกาสในการได้รับงบประมาณเพิ่มขึ้น 2. การลดค่าใช้จ่ายจากการอบรม ดูงานฯ เนื่องจากมีการบูรณาการทำงานในพื้นที่หลังมีการจัดรูปที่ดิน
2.2 เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้แก่ กรมส่งเสริมการเกษตร และกรมการข้าว	1. เวลาในการทำงาน 2. บุคลากร 3. งบประมาณ สนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์ 4. องค์ความรู้ในการส่งเสริมและพัฒนากฎเกณฑ์	กรมส่งเสริมการเกษตร: ดำเนินการตามภารกิจของหน่วยงาน ได้แก่ 1) ส่งเสริมการผลิต 2) สนับสนุนงบประมาณ /ปัจจัยการผลิต/ วัสดุ อุปกรณ์ 3) ส่งเสริมการรวมกลุ่ม อาทิ วิสาหกิจชุมชน แปลงใหญ่ 4) สร้างกลไก การเรียนรู้การขับเคลื่อนในรูปแบบกลุ่ม อาทิ ศตปช. ศจช. กรมการข้าว: ดำเนินการตามภารกิจของกรมการข้าว ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับงานจัดรูปที่ดิน	1. การดำเนินงานตามภารกิจของหน่วยงาน ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับงานจัดรูปที่ดินที่ดำเนินการเสร็จแล้ว	1. โอกาสในการขับเคลื่อนงานที่สอดคล้องกับนโยบายมากขึ้น
2.3 องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น	1. เวลาในการทำงาน 2. บุคลากร 3. งบประมาณ สนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์ 4. องค์ความรู้ในการพัฒนาท้องถิ่น	1. ดำเนินการตามภารกิจของหน่วยงานท้องถิ่น/ หน่วยงานท้องถิ่น ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับงานจัดรูปที่ดิน	1. การดำเนินงานตามภารกิจของหน่วยงาน ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับงานจัดรูปที่ดินที่ดำเนินการเสร็จแล้ว	1. ประหยัดงบประมาณก่อสร้างถนนจากอบต. ลง
3. ภาคเอกชน ประกอบด้วย 3.1 ผู้รับเหมาก่อสร้างในงานจัดรูปที่ดิน	1. เวลาในการทำงาน 2. บุคลากร 3. งบประมาณ สนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์ 4. องค์ความรู้ในการก่อสร้างงานจัดรูปที่ดิน	1. รับเหมาก่อสร้างในงานจัดรูปที่ดิน	1. ค่าแรงงานในการได้รับการจ้างงานในโครงการจัดรูปที่ดินฯ	1. คุณภาพชีวิตดีขึ้น

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	ปัจจัยนำเข้า	กิจกรรม	ผลผลิต	ผลลัพธ์
3.2 พ่อค้ารับซื้อผลผลิต	1. เวลาในการทำงาน 2. เงินทุนในการรับซื้อผลผลิต	1. รับซื้อผลผลิตในพื้นที่	1. ผลผลิตมีคุณภาพ (จากถนนที่ดี) 2. ได้ผลผลิตต่อรอบมากขึ้น	1. มีกำไรจากการขายผลผลิตมากขึ้น 2. มีโอกาสในการรับซื้อผลผลิตอื่นๆ 3. พ่อค้าสามารถรวบรวมผลผลิตได้ง่าย (ไม่ต้องตระเวนซื้อรายย่อยหลายพื้นที่ ลดค่าใช้จ่าย การจัดการเพราะมาซื้อที่กลุ่มเลย 4. สินค้ามีคุณภาพ มีปริมาณที่เหมาะสมเพราะขนส่งสะดวก

ขั้นที่ 3 การประเมินมูลค่าทางการเงินโดยการกำหนดตัวชี้วัดผลตอบแทนทางสังคม และการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแบ่งตามกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้ง 3 กลุ่ม ได้ดังนี้

3.1 เกษตรกร ผลการศึกษาพบว่า กำหนดตัวชี้วัดและแปลงเป็นมูลค่าทางการเงินของแต่ละรายการผลลัพธ์ของเกษตรกร สรุปได้ดังตารางที่ 3 ดังนี้

ตารางที่ 3 การกำหนดตัวชี้วัดและแปลงเป็นมูลค่าทางการเงินจากรายการผลลัพธ์ของกลุ่มเกษตรกร

ตัวชี้วัด	รายการตัวแทนทางการเงิน	จำนวน	มูลค่า	แหล่งข้อมูล	DW %	DP %	AB %	DF %	มูลค่า (บาท)
เกษตรกร – ผลลัพธ์: กำไรสุทธิจากการเกษตรเพิ่มขึ้น									
ต้นทุนค่าสูบน้ำลดลง	หลังมีงานจัดรูปที่ดินไม่เสียค่าสูบน้ำ จากเดิม 800 บาท/ไร่ พื้นที่โครงการฯ จำนวน 2,835 ไร่	2,835	800	การสนทนากลุ่ม ¹	0	0	0	0	2,268,000.00
ต้นทุนค่าแรงงานลดลง	ลดค่าสูบน้ำ ได้ 4 ครั้ง ค่าแรงขั้นต่ำ 335 บาท* 4 ครั้ง = 1,340 บาท/10 ไร่ = 134 บาท/ไร่	2,835	134	การสนทนากลุ่ม ¹	0	10	0	0	341,901.00
ต้นทุนค่าขนส่งปัจจัยการผลิตลดลง	ลดค่าขนส่งได้ 30 บาท/คน คนในโครงการ 277 คน	277	30	การสนทนากลุ่ม ¹	0	0	0	10	7,479.00
ต้นทุนค่าเมล็ดพันธุ์การผลิตลดลง	หลังมีงานจัดรูปที่ดิน มีหน่วยงานเข้ามาส่งเสริมและเป็นแปลงใหญ่ และมีกิจกรรมผลิตเมล็ดพันธุ์ใช้เอง ต้นทุนค่าเมล็ดพันธุ์ลดจาก 12 บาท (ซื้อจากร้านค้า) เหลือ 3 บาท (ผลิตใช้เอง)	2,835	9	การสนทนากลุ่ม ¹	0	0	70	0	7,654.50
ลดค่าใช้จ่ายในการปรับปรุงแปลงที่ดิน (land leveling)	ข้อมูลจากสัญญาการจ้างงานทางวิศวกรรมจัดรูปที่ดิน ต่อหนึ่งหน่วยพื้นที่ ส่วน 6 ทั้งหมด 2,835 ไร่	1	7,944,006.00	สำนักงานจัดรูปที่ดินฯ อ่างทอง ²	5	0	0	0	7,546,805.70
รายได้เพิ่มขึ้นจากการปลูกข้าวได้ทั้งนาปีและนาปรัง	ผลผลิตเดิม 847.37 ใหม่ 867.19 ผลต่าง 19.82 กก/ไร่ * ราคาเฉลี่ย 8 บาท = 158.56 ทำนาได้ 2 รอบ = 317.12	2,835	317.12	รายงานการวิจัย ³	30	0	0	0	629,324.64
ผลผลิตที่ส่งมอบสู่ตลาดมีคุณภาพมากขึ้น	เกษตรกรสามารถกำหนดวันเกี่ยวข้าวได้ ทำให้ราคาข้าวดีขึ้น เหลือไร่ละ 100 บาท	2,835	100	การสนทนากลุ่ม ¹	50	0	50	0	70,875.00

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ตัวชี้วัด	รายการตัวแทนทางการเงิน	จำนวน	มูลค่า	แหล่งข้อมูล	DW %	DP %	AB %	DF %	มูลค่า (บาท)
เกษตรกร - ผลลัพธ์: สุขภาพกายและจิตดีขึ้น									
ลดค่าใช้จ่าย	ลดค่าอุบัติเหตุบนถนนลดลง เฉลี่ย 500 บาท/	277	500	การสนทนา	0	0	90	0	13,850.00
การดูแลสุขภาพ	คน จากถนนที่สร้างใหม่			กลุ่ม ¹					
เกษตรกร - ผลลัพธ์: หนี้สินลดลง									
ลดค่าใช้จ่าย	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแจ้งว่าหนี้สินเฉลี่ยลดลง 2000	277	2000	การสนทนา	0	0	50	0	277,000.00
การดูแลสุขภาพ	บาท/ครัวเรือน			กลุ่ม ¹					
เกษตรกร - ผลลัพธ์: ความขัดแย้งการใช้น้ำลดลง									
ค่าเดินทาง	ค่าเดินทางประชุมเพื่อตกลงเรื่องน้ำ 100 บาท	277	100	การสนทนา	0	0	0	0	27,700.00
ประชุมเพื่อตกลงเรื่องน้ำ	X 277 คน X 1 ครั้ง/ปี			กลุ่ม ¹					
เกษตรกร - ผลลัพธ์: ปัญหาโจรกรรมลดลง									
ทรัพย์สินที่เสียหาย	เครื่องสูบน้ำมีโอกาสนายโดนขโมยลงเฉลี่ย 5	5	15,000	การสนทนา	90	0	50	0	2,500.00
	เครื่อง/พื้นที่โครงการฯ			กลุ่ม ¹					
เกษตรกร - ผลลัพธ์: มูลค่าที่ดินเพิ่มขึ้น									
ราคาประเมินที่ดินเทียบกับก่อนจัดรูป	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแจ้งว่า ราคาที่ดินเพิ่มขึ้นเฉลี่ย 120,000 บาท/ไร่	2,835	120,000	การสนทนา	3	5	0	0	313,494,300.00
				กลุ่ม ¹					
รวม								324,687,389.84	

ที่มา: ¹ผลจากการสนทนางานกลุ่มในการวิจัยครั้งนี้ ²สำนักงานจัดรูปที่ดินฯ อ่างทอง

³ รายงานผลการวิจัย สนิษุช คุรุชเมือง แสนเสริม และคณะ (2566)

จากผลการศึกษาดังตารางที่ 3 พบว่า ผลรวมมูลค่าทางการเงินของแต่ละรายการผลลัพธ์ของเกษตรกรมีค่าเท่ากับ 324,687,389.84 บาท

3.2 หน่วยงาน ผลการศึกษาพบว่า กำหนดตัวชี้วัดและแปลงเป็นมูลค่าทางการเงินของแต่ละรายการผลลัพธ์ของหน่วยงาน ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 4 หน่วยงานหลักที่มีการบูรณาการการดำเนินงานในพื้นที่โครงการฯ ได้แก่ สำนักงานจัดรูปที่ดินและจัดระบบน้ำเพื่อเกษตรกรรมที่ 13 กรมส่งเสริมการเกษตร กรมการข้าว และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สรุปได้ดังตารางที่ 4 ดังนี้

ตารางที่ 4 การกำหนดตัวชี้วัดและแปลงเป็นมูลค่าทางการเงินจากรายการผลลัพธ์ของกลุ่มหน่วยงาน

ตัวชี้วัด	รายการตัวแทนทางการเงิน	จำนวน	มูลค่า	แหล่งข้อมูล	DW %	DP %	AB %	DF %	มูลค่า (บาท)
สำนักงานจัดรูปที่ดินและจัดระบบน้ำเพื่อเกษตรกรรมที่ 13 - ผลลัพธ์: การลดค่าใช้จ่ายจากการบูรณาการงาน									
งบประมาณที่ลดลงจากการบูรณาการงานร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ	1) ฝ่ายส่งเสริมงบประมาณจากงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรในพื้นที่ ปีละ 40,000 บาท/ปี ซึ่งการจัดรูปที่ดินทำให้เกิดการบูรณาการขึ้น ทำให้ลดค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ได้	1	40,000	สำนักงานจัดรูปที่ดินฯ อ่างทอง ⁴	25	0	0	5	28,500.00

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ตัวชี้วัด	รายการตัวแทนทางการเงิน	จำนวน	มูลค่า	แหล่งข้อมูล	DW %	DP %	AB %	DF %	มูลค่า (บาท)
กรมส่งเสริมการเกษตร- ผลลัพธ์: การลดค่าใช้จ่ายจากการบูรณาการงาน									
งบประมาณที่ลดลงจากการบูรณาการงานร่วมกับสำนักงานจัดรูปที่ดินฯ	การลดงบบูรณาการภายใต้โครงการเศรษฐกิจพอเพียง การลดค่าใช้จ่ายจากการอบรม ดูงานฯ เนื่องจากมีการบูรณาการงานในพื้นที่หลังมีการจัดรูปที่ดิน เป็นเงิน 6,000 บาท/ปี	1	6,000	การสนทนากลุ่ม ¹	0	0	90	10	540.00
กรมการข้าว- ผลลัพธ์: การลดค่าใช้จ่ายจากการบูรณาการงาน									
งบประมาณที่ลดลงจากการบูรณาการงานร่วมกับสำนักงานจัดรูปที่ดินฯ	การลดค่าใช้จ่ายจากการอบรม ดูงานฯ เนื่องจากมีการบูรณาการงานในพื้นที่หลังมีการจัดรูปที่ดิน เป็นเงิน 6,000 บาท/ปี	1	6,000	การสนทนากลุ่ม ¹	0	0	90	10	540.00
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น- ผลลัพธ์: ประหยัดงบประมาณก่อสร้างถนน									
งบประมาณก่อสร้างถนนของสำนักงานจัดรูปที่ดิน	งบประมาณก่อสร้างถนนจากอบต. ลดลง งานเสริมผิวดินลูกรังผิวถนน (หนา 0.10 ม.) 4,913.30 ลบ.ม. = 2,808,687.95	1	2,808,687.95	สำนักงานจัดรูปที่ดินฯ อ้างทอง ⁴	10	0	10	0	2,275,037.24
รวม								2,304,617.24	

ที่มา: ¹ผลจากการสนทนากลุ่มในการวิจัยครั้งนี้ ⁴สำนักงานจัดรูปที่ดินฯ อ้างทอง

จากผลการศึกษาดังตารางที่ 4 พบว่า ผลรวมมูลค่าทางการเงินของแต่ละรายการผลลัพธ์ของหน่วยงาน 4 หน่วยงานหลัก ได้แก่ สำนักงานจัดรูปที่ดินและจัดระบบน้ำเพื่อเกษตรกรรมที่ 13 กรมส่งเสริมการเกษตร กรมการข้าว และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีค่าเท่ากับ 2,304,617.24 บาท

3.3 ภาคเอกชน ประกอบด้วย ผู้รับเหมาการก่อสร้าง และพ่อค้ารับซื้อผลผลิต ผลการศึกษาพบว่า กำหนดตัวชี้วัดและแปลงเป็นมูลค่าทางการเงินของแต่ละรายการผลลัพธ์ของภาคเอกชน สรุปได้ดังตารางที่ 5 ดังนี้

ตารางที่ 5 การกำหนดตัวชี้วัดและแปลงเป็นมูลค่าทางการเงินจากรายการผลลัพธ์ของภาคเอกชน

ตัวชี้วัด	รายการตัวแทนทางการเงิน	จำนวน	มูลค่า	แหล่งข้อมูล	DW %	DP %	AB %	DF %	มูลค่า (บาท)
ผู้รับเหมาการก่อสร้าง - ผลลัพธ์: คุณภาพชีวิตดีขึ้น									
รายได้ครัวเรือนสูงขึ้น	งบค่าดำเนินการส่วน 6 คิดเป็นเงิน 5,977,512.17 บาท จาก 32,360,000 บาท	1	5,977,512.17	สำนักงานจัดรูปที่ดินฯ อ้างทอง ⁴	0	0	0	0	5,977,512.17
พ่อค้ารับซื้อผลผลิต- ผลลัพธ์: คุณภาพชีวิตดีขึ้น									
1. กำไรจากการรับซื้อผลผลิตในพื้นที่จัดรูปที่ดิน	ผลผลิตที่เพิ่มขึ้นจากเดิมก่อนจัดรูป 19.82 กก/ไร่ * 8 บาท*กำไร 25 % = 39.64 บาท/ไร่	2835	39.64	การสนทนากลุ่ม ¹	25	0	0	0	84,284.55
2. ต้นทุนค่าขนส่งในการรับซื้อลดลง	ผู้รับซื้อผลผลิต 20 คน ลดต้นทุนได้เฉลี่ย 500 บาท/ปี/คน	20	500	การสนทนากลุ่ม ¹	25	0	0	0	7,500.00
รวม								6,069,296.72	

ที่มา: ¹ผลจากการสนทนากลุ่มในการวิจัยครั้งนี้ ⁴สำนักงานจัดรูปที่ดินฯ อ้างทอง

จากผลการศึกษาดังตารางที่ 5 พบว่า ผลรวมมูลค่าทางการเงินของแต่ละรายการผลลัพธ์ของหน่วยงาน มีค่าเท่ากับ 6,069,296.72 บาท ทั้งนี้ หากนำผลรวมมูลค่าทางการเงินจากทุกรายการของเกษตรกร หน่วยงาน และภาคเอกชน จะได้มูลค่าเท่ากับ 339,130,600.52 บาท

ส่วนที่ 2 การวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมของโครงการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม จังหวัดอ่างทอง
ครอบคลุมขั้นตอนการประเมินผลตอบแทนทางสังคมในขั้นสุดท้าย คือ ขั้นที่ 4 ดังนี้

ขั้นที่ 4 การคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน เป็นการนำมูลค่าทั้งหมดมาคำนวณเพื่อให้ได้มูลค่าปัจจุบันของผลตอบแทนทางสังคม โดยมีการดำเนินการ ผลการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

2.1 การคิดมูลค่าปัจจุบันสุทธิ (Net Present Value: NPV)

จากมูลค่าของแต่ละรายการของผลลัพธ์ ผู้วิจัยได้นำมาคิดเป็นมูลค่าปัจจุบันสุทธิ (Net Present Value : NPV) อัตราคิดลดร้อยละ 7.00 ของแต่ละรายการผลลัพธ์ ตลอดระยะเวลาโครงการ 15 ปีตามที่กรมชลประทานได้ ระบุระยะเวลาการใช้งานไว้ในโครงการ โดยทุกรายการจะคิดเป็นมูลค่าที่เกิดขึ้นได้ตลอดทั้ง 15 ปี ยกเว้น ค่าใช้จ่ายในการปรับปรุงแปลงที่ดิน และค่าแรงงานในการได้รับการจ้างงานในโครงการจัดรูปที่ดินฯ ซึ่งคิดได้ปีเดียว ณ ปีที่เริ่มโครงการ ส่วนราคาประเมินที่ดินเทียบกับก่อนมีโครงการจัดรูปที่ดินคิดส่วนต่างมูลค่าที่เพิ่มขึ้นเทียบกับก่อนเข้าร่วมโครงการฯ ในปีที่ 1 สำหรับปีที่ 2-15 คิดมูลค่าที่เพิ่มขึ้นจากปีที่ 1 ร้อยละ 3.00 ดังนั้น มูลค่าปัจจุบันสุทธิตลอดระยะเวลาโครงการ 15 ปี สรุปดังตารางที่ 6

ตารางที่ 6: การคิดมูลค่าปัจจุบันสุทธิ

ปีที่	1	2	3	4	5	6
มูลค่า	339,130,600.52	15,447,514.93	15,729,659.80	15,738,124.15	15,738,378.08	15,738,385.69
PV	316,944,486.47	13,492,457.80	12,840,087.90	12,006,539.56	11,221,246.06	10,487,150.92
ปีที่	7	8	9	10	11	12
มูลค่า	15,738,385.92	15,738,385.93	15,738,385.93	15,738,385.93	15,738,385.93	15,738,385.93
PV	9,801,075.77	9,159,883.90	8,560,639.16	8,000,597.35	7,477,193.78	6,988,031.57
ปีที่	13	14	15	รวม		
มูลค่า	15,738,385.93	15,738,385.93	15,738,385.93	559,168,136.52		
PV	6,530,870.63	6,103,617.41	5,704,315.34	445,318,193.60		

ที่มา: ผลการวิจัย

จากผลการศึกษาดังตารางที่ 5 พบว่า รายการผลลัพธ์แต่ละรายการเมื่อนำมาคิดเป็นผลรวมของมูลค่าปัจจุบัน (Present Value: PV) ของโครงการตลอดระยะเวลา 15 ปี มีค่าเท่ากับ 559,168,136.52 บาท

2.2 การคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน

ผู้วิจัยได้นำมูลค่าทางการเงินของผลลัพธ์ และต้นทุนโครงการมาคำนวณตามสูตร ได้ผลการคำนวณ ดังนี้
ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) = $\frac{\text{มูลค่าทางการเงินของผลลัพธ์} - \text{ต้นทุน}}{\text{ต้นทุน}}$

$$= \frac{445,318,193.60 - 39,690,000.00}{39,690,000.00}$$

$$= 10.22$$

สรุปได้ว่า ผลตอบแทนทางสังคมของโครงการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม จ.อ่างทอง เท่ากับ 10.22 เท่า หมายความว่า การลงทุนทุก 1 บาท สามารถสร้างประโยชน์ทางสังคม 10.22 บาท

อภิปรายผลการวิจัย

การพัฒนาตัวชี้วัดและประเมินผลตอบแทนทางสังคมของโครงการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม จังหวัดอ่างทอง ได้แบ่งประเด็นการอภิปรายผลตามขั้นตอนการประเมินผลตอบแทนทางสังคม (SROI) ทั้ง 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การกำหนดขอบเขตและวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

การประเมินผลตอบแทนทางสังคมของโครงการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (SROI) จะต้องเริ่มจากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการเพื่อให้สามารถกำหนดขอบเขตการประเมินผลตอบแทนทางสังคมได้ครอบคลุม และการกำหนดผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะต้องมีการกำหนดผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับโครงการ เนื่องจากการมีขอบเขตและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่ชัดเจนและครอบคลุมมิติต่างๆ จะทำให้ผู้ประเมินสามารถกำหนดสิ่งที่ถูกวิเคราะห์ และตัวชี้วัดได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สะท้อนออกมาเป็นมูลค่าทางการเงินของสิ่งที่ถูกวิเคราะห์ที่เกิดขึ้นจริง และสามารถตีความเป็นมูลค่าได้

จากผลการวิจัยพบว่า มีการกำหนดกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียตามขอบเขตการดำเนินการของโครงการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม จ.อ่างทอง เป็น 3 กลุ่ม คือ 1) เกษตรกรในพื้นที่จัดรูปที่ดิน 2) เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่างๆ ทั้งหน่วยงานหลัก และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ที่มีการบูรณาการการดำเนินงานในพื้นที่โครงการฯ และ 3) ภาคเอกชน โดยการกำหนดผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในแต่ละกลุ่มจำเป็นต้องคำนึงถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่สำคัญ (Key Stakeholders) ที่ได้รับผลกระทบทางสังคมที่ชัดเจนเป็นอันดับแรกเพื่อกำหนดขอบเขตว่าจะมีโอกาสที่จะเกิดผลกระทบอะไรบ้าง ที่สอดคล้องกันในมุมมองของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแต่ละราย สอดคล้องกับหลักการประเมิน SROI เกี่ยวข้องกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสียถูกระบุและนำเข้ามามีส่วนร่วมในการพิจารณาหรือตลอดขั้นตอนการวิเคราะห์เพื่อให้การสื่อสารเรื่องมูลค่า และวิธีการวัดผลกับผู้ที่ได้รับผลกระทบจากกิจกรรมเป็นไปอย่างเที่ยงตรงและรอบด้าน (UNFPA Thailand, (2562, น.13)

2. การจัดทำแผนที่ผลลัพธ์ (Impact mapping) หรือห่วงโซ่มูลค่า (Impact value chain)

การจัดทำแผนที่ผลลัพธ์ หรือห่วงโซ่มูลค่าจะทำให้สามารถมองเห็นถึงภาพรวมทั้งหมดของโครงการทั้ง 5 องค์ประกอบ ได้แก่ ปัจจัยนำเข้า กิจกรรม ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบ ดังภาพที่ 1 จากผลการวิจัยพบว่ามี การเชื่อมโยง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับแผนที่ผลลัพธ์ทั้ง 5 องค์ประกอบ เพื่อเป็นศูนย์กลางของการวิเคราะห์ SROI ดังตารางที่ 2 โดยจะต้องทำการวิเคราะห์ร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อชี้ให้เห็นชัดเจนว่าเกิดผลลัพธ์อะไรขึ้นจาก ปัจจัยนำเข้า กิจกรรมการดำเนินงาน และผลผลิตที่ได้รับดังกล่าว ดังนั้น จึงต้องทำการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีความสำคัญและได้รับผลลัพธ์และผลกระทบที่สามารถประเมินให้เป็นรูปธรรมได้ ดังนั้นการเริ่มต้นสร้างแผนที่ผลลัพธ์ ควรเริ่มจากการชี้ให้เห็นถึงผลกระทบที่โครงการต้องการสร้างให้เกิดซึ่งเป็นขอบเขตที่กว้างที่สุดของโครงการ การเริ่มต้นสร้างแผนที่ผลลัพธ์นี้สามารถใช้อธิบายได้ด้วยทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง (Theory of change) ซึ่งเป็นการบอกเล่าเรื่องราวว่าการดำเนินโครงการนี้สามารถสร้างความแตกต่างให้แก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของโครงการได้อย่างไร (ธนาคารกสิกรไทย, 2565, น.3-4)

3. การประเมินมูลค่าทางการเงินโดยการกำหนดตัวชี้วัดผลตอบแทนทางสังคม และการเก็บรวบรวมข้อมูล

จากผลการวิจัยพบว่า การกำหนดตัวชี้วัดของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มต่างๆ ควรครอบคลุมกิจกรรมต่าง ๆ ประกอบด้วยตัวชี้วัดทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ดังแสดงในตารางที่ 3-5 โดยการกำหนดตัวชี้วัด เพื่อวัดผลลัพธ์ของโครงการจะต้องกำหนดตามแผนที่ผลลัพธ์ที่ตั้งขึ้น ทั้งนี้ตัวชี้วัดที่ถูกกำหนดขึ้นมานั้น ต้องมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของสภาพทางสังคม รวมทั้งต้องนำกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามาช่วยวิเคราะห์เพื่อกำหนดตัวชี้วัดในการประเมินผลลัพธ์ทางสังคมนั้น ๆ เนื่องจากผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชนแต่ละแห่งมีความแตกต่างกันทำให้ชุมชนมีความตระหนักถึงผลกระทบที่ได้รับแตกต่างกันไปด้วย ดังนั้น การกำหนดตัวชี้วัดจำเป็นต้องกำหนดให้มีความสอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพของพื้นที่ที่ศึกษา (จารึก สิงห์ปรีชา และคณะ, 2565, น.37) ในการวิเคราะห์ผลกระทบจะต้องมีการกำหนดกรณีฐาน (Base case) เพื่อให้มีการคาดคะเนผลลัพธ์ส่วนเกิน (Deadweight) ผลลัพธ์ทดแทน (Displacement) ผลจากปัจจัยอื่น (Attribution) และอัตราการลดลงของประโยชน์ (Drop off) โดยหาข้อมูลสำหรับตัวชี้วัด (Indicators) และค่าตัวแทนทางการเงิน (Financial proxy) (ธนาคารกสิกรไทย, 2565, น.8) โดยหลักการที่สำคัญข้อหนึ่งของการประเมิน SROI คือ หลีกเลี่ยงการกล่าวอ้างผลลัพธ์เกินจริง กล่าวคือ ผู้ประเมินจะต้องสำรวจและเก็บข้อมูลว่าผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นนั้น บางส่วนอาจไม่ได้เกิดจากกิจกรรมของโครงการ แต่เกิดขึ้นเนื่องจากมีปัจจัยภายนอกอื่น ๆ เนื่องจากในพื้นที่ที่องค์กรทำโครงการเพื่อสังคมมีภาครัฐ ภาคประชาสังคม และภาคเอกชนอื่น ๆ เข้าไปทำงาน เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงในประเด็นเดียวกัน (UNFPA Thailand, (2562, น.13)

4. การคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน

การกำหนดข้อมูลทางตัวเงินเพื่อการวิเคราะห์ในค่าแทนทางการเงินของโครงการเพื่อสังคมนั้น จะพิจารณาจากการกำหนดค่าแทนทางการเงิน (Financial proxy) โดยอ้างอิงจากงานวิจัยทางเศรษฐศาสตร์และวิเคราะห์ผ่านราคาตลาด ดังนั้นผู้ประเมินต้องเลือกอัตราให้เหมาะสมกับโครงการ โดยการคำนวณอัตราคิดลดในการวิจัยครั้งนี้ ใช้อัตราเท่ากับ 7.0 ซึ่งเป็นอัตราคิดลดที่เหมาะสมในการวิเคราะห์โครงการของรัฐบาล ที่สามารถนำอัตราดอกเบี้ยหรืออัตราผลตอบแทนที่ได้จากพันธบัตรรัฐบาลมาใช้เป็นอัตราคิดลดได้ (ศิริส ทองเชื้อ, 2561)

จากผลการวิจัยพบว่า ผลการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) โครงการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม จังหวัดอ่างทอง มีค่าเท่ากับ 10.22 เท่า ซึ่งหมายความว่าการลงทุน 1 บาทของโครงการ ทำให้เกิดผลตอบแทนทางสังคม 10.22 บาท ถือได้ว่ามีผลกระทบทั้งเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ดังนั้นจากการดำเนินงานโครงการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม จังหวัดอ่างทอง ก่อให้เกิดผลตอบแทนทางสังคมที่คุ้มค่าเมื่อเทียบกับเงินลงทุน ที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่างมีความเห็นในแง่ผลลัพธ์และคุณค่าของผลตอบแทนทางสังคม จึงควรได้รับการสนับสนุนทั้งเชิงนโยบายและในการดำเนินการ จากข้อค้นพบในการวิจัยครั้งนี้จะเห็นได้ว่าการวิเคราะห์ผลตอบแทนของโครงการเพื่อสังคมของหน่วยงานภาครัฐ ที่มีเป้าหมายการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม จึงควรใช้การประเมินผลตอบแทนทางสังคม (SROI) ที่เป็นการประเมินผลตอบแทนจากการลงทุนที่มีมุมมองทางวิชาการที่ครอบคลุมในมิติต่างๆ เพิ่มขึ้นทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เมื่อเทียบกับการวิเคราะห์ผลตอบแทนจากการลงทุน (ROI) ในภาพรวมของพื้นที่ชลประทาน ในปี 2565 มีค่าเท่ากับ 3.5 เท่า (กองทุนนวัตกรรม วิศวกรรม จุฬาฯ, 2566) แสดงให้เห็นว่า การวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) มีมูลค่าที่สูงกว่าการวิเคราะห์ผลตอบแทนจากการลงทุน (ROI) ที่มีการวิเคราะห์ผลตอบแทนในมุมมองทางด้านเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว

อย่างไรก็ตามในการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน ยังมีข้อจำกัดเกี่ยวกับข้อมูลมูลค่าตัวแทนทางการเงิน (Financial proxy) ที่ผู้ประเมินควรใช้แหล่งข้อมูลหลากหลาย และยึดหลักการประเมิน SROI ที่มีการกำหนดผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างเที่ยงตรงและรอบด้าน เข้าใจสิ่งที่มีการเปลี่ยนแปลง ใช้ค่าแทนมูลค่าตัวแทนทางการเงิน (Financial proxy) ที่เหมาะสม รวบรวมเฉพาะสิ่งที่เป็สาระสำคัญเพื่อให้ผลการประเมินถูกต้องและเป็นธรรมชาติหลีกเลี่ยงการกล่าวอ้างเกินจริง เน้นความโปร่งใสทุกขั้นตอน และมีการตรวจสอบผลลัพธ์ (สฤณี อาชวานันทกุล และภัทราพร แยมละออ, 2560: 45-59)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. สำนักงานจัดรูปที่ดินและจัดระบบน้ำเพื่อเกษตรกรรมที่ 25 ควรนำแนวคิดการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) มาประเมินโครงการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมจังหวัดอ่างทอง เนื่องจากมีการประเมินที่ครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับการดำเนินงานโครงการต่างๆ ที่เป็นโครงการเพื่อสังคม โดยในการเริ่มดำเนินงานโครงการใหม่ควรให้ความสำคัญกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีส่วนสำคัญในการกำหนดตัวชี้วัด และร่วมให้ข้อมูลมูลค่าตัวแทนทางการเงิน (Financial proxy) ที่เหมาะสมและถูกต้องตามความเป็นจริง เพื่อให้ได้ค่าวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) ที่ถูกต้อง

2. เกษตรกร และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมจังหวัดอ่างทอง อาทิ กรมส่งเสริมการเกษตร กรมการข้าว องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่สำคัญในการให้ข้อมูลเพื่อการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI) ควรมีการศึกษาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (SROI จากช่องทางต่างๆ เช่น การเข้าร่วมอบรมสัมมนา การศึกษาดูงาน การจัดเวทีหน่วยงานและภาคี เวทีชุมชน เป็นต้น

3. สถาบันการศึกษาต่างๆ ควรศึกษาเกี่ยวกับการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนของโครงการเพื่อสังคมอื่นๆ อย่างต่อเนื่อง และเก็บข้อมูลและพัฒนาตัวชี้วัดในด้านต่างๆ ให้ครอบคลุม ซึ่งสามารถนำมาเปรียบเทียบสำหรับการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากโครงการต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กองทุนนวัตกรรม วิศวกรรม จุฬาฯ. (2566). *โครงการ ติดตามประเมินผลด้านเศรษฐกิจทางการเกษตรในเขตพื้นที่ชลประทาน*. สืบค้นจาก <https://docs.google.com/presentation/d/1xVym7jtlX9iPLlKbO2DLP4BciY2NYGsme4sN7lig0/mobilepresent#slide=id.p17>.
- จารึก สิงห์ปรีชา. (2565). *การวิเคราะห์ผลตอบแทนคุณค่าทางสังคมของโครงการวิจัย เอกสารประกอบการอบรมโครงการอบรมประเมินผลตอบแทนทางสังคม (SROI) ภาควิชาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตรมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*. สืบค้นจาก https://research.pn.psu.ac.th/main/file/SROI_doc.pdf.
- จารึก สิงห์ปรีชา และคณะ. (2565). *โครงการประเมินความคุ้มค่าของสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง(องค์การมหาชน) ปีงบประมาณ พ.ศ. 2565*. สืบค้นจาก <https://www.hrdi.or.th/public/files/operations/worthwhile/2565FinalReportWorthWhile.pdf>.
- โชติกา ภาณุพล. (2560). การประเมินผลตอบแทนทางสังคม Social Return on Investment (SROI). *วารสารเศรษฐศาสตร์*, 45(4), 343-353.

- ธนาคารกสิกรไทย. (2565). *การวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคม (SROI) ของโครงการ AFTERKLASS*. สืบค้นจาก <https://www.kasikornbank.com/th/sustainable-development/project/Documents/SROI-AFTERKLASS-th.PDF>.
- ศิริส ทองเชื้อ. (2561). *การวางแผนและประเมินผลโครงการ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม.
- เศรษฐภูมิ บัวทอง เกตุกุล สระแก้ว และบุญฤทธิ์ พานิชเจริญ. (2564). *หนังสือคู่มือการประเมินผลกระทบทางสังคม (Social Impact Assessment :SIA) และผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน (Social Return On Investment : SROI) โครงการเพื่อสังคม*. ปทุมธานี: วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ศูนย์รังสิต).
- สฤณี อาชวานันทกุล และภัทราพร แยมละออ. (2560). *คู่มือการประเมินผลลัพธ์ทางสังคมและผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน: Handbook for Social Impact Assessment and Social Return on Investment*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) บริษัทป่าสาละ จำกัด และบริษัทภาพพิมพ์ จำกัด.
- สินธุ์ ครุฑเมือง แสนเสริม และคณะ. (2566). *รายงานการประเมินผลสัมฤทธิ์: งานเพิ่มประสิทธิภาพทางลำเลียงเพื่อสนับสนุนเกษตรแปลงใหญ่ในพื้นที่จัดรูปที่ดินโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาชัยสุนทร ต.คำหยาด อ.โพธิ์ทอง จ.อ่างทอง*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สำนักงานศูนย์วิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2564). *โครงการจ้างที่ปรึกษาวิเคราะห์ผลลัพธ์ทางสังคม (Social Impact Assessment – SIA) จากการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานศูนย์วิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- UNFPA Thailand. (2562). *รายงานการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุนในโครงการความร่วมมือใต้-ใต้และไตรภาคีระหว่าง UNFPA และรัฐบาลไทย. UNFPA กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ ประจำปีประเทศไทย*. สืบค้นจาก https://thailand.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/UNFPA%20SROI%20BK%20Thai%20Re02%20N6_1.pdf.